

Duties and Responsibilities of Social Workers for Refugees

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mültecilere Yönelik Görev ve Sorumlulukları

Esma ALTINDIŞ⁽¹⁾

Cited/Atıf: Altındış, E. (2022). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mültecilere Yönelik Görev ve Sorumlulukları, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 171-179.

ABSTRACT

As a human rights profession, social work works to solve the social problems related to education, health and economy faced by refugees, who have been violated in their own country and who are more disadvantaged than most people, and to prevent the violations of rights they experience. The phenomenon of refugee and asylum has become one of the important subject areas that today's social workers are interested in. In this article, first of all, refugee rights are discussed on the legal basis, and human rights violations and other problems experienced by refugees are included. In this context, social workers as practitioners of the social work profession; Some duties and responsibilities have been determined at the point of preventing the problems experienced by refugees and producing solutions. In this study, a literature review on the field was made and the duties and responsibilities of social workers for refugees were presented in a theoretical framework. These duties and responsibilities; empowerment, advocacy, social cohesion and integration.

ÖZET

Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet, kendi ülkesinde hak ihlaline uğramış ve çoğu insana göre daha dezavantajlı olan mültecilerin yerleştikleri ülkede karşılaştığı eğitim, sağlık ve ekonomi ile ilgili sosyal sorunların çözümü ve yaşadıkları hak ihlallerinin önüne geçilmesi için çalışmalar yapmaktadır. Mültecilik ve sığınmacılık olgusu günümüz sosyal hizmet uzmanlarının ilgilendikleri önemli konu alanlarından biri olmuştur. Bu makalede öncelikle yasal zemin üzerinde mülteci hakları ele alınmış, bununla birlikte mültecilerin yaşadıkları insan hakkı ihlalleri ve diğer sorunlara yer verilmiştir. Bu bağlamda sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcıları olarak sosyal hizmet uzmanlarının; mültecilerin yaşadıkları sorunların önüne geçilmesi ve çözüm üretilmesi noktasında bazı görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmada alan ile ilgili literatür taraması yapılmış olup sosyal hizmet uzmanlarının mültecilere yönelik görev ve sorumluluk alanları teorik bir çerçevede sunulmuştur. Bu görev ve sorumluluklar; güçlendirme, savunuculuk, toplumsal uyum ve bütünleşme sağlama olarak ortaya koyulmuştur.

ARTICLE HISTORY

Received :17.02.2022
Accepted :03.04.2022
Published :30.09.2022

KEYWORDS

Social Workers, Refugee Rights, Refugees, Professional Duties

MAKALE TARİHİ

Geliş :17.02.2022
Kabul :03.04.2022
Yayımlama :30.09.2022

ANAHTAR KELİMELE

Sosyal Hizmet Uzmanları, Mülteci Hakları, Mülteciler, Mesleki Görevler

GİRİş

Dünyada yaşanan şiddet olayları ve dinsel, ırksal veya siyasi baskılar sonucunda ülkelerini terk etmek durumunda kalan insanların sayısı giderek artmaktadır. Son beş yılda zorla yerlerinden edilen/olan kişilerin sayısı en üst seviyeye ulaşmıştır (Güneş, 2019: 85). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin küresel düzeyde zorla yerinden edilenler için yayımladığı raporda, 2021 ortası itibarıyla tüm dünyada zulüm, çatışma ve insan hakkı ihlalleri nedeniyle zorla yerinden edilmiş yaklaşık 84 milyon insan olduğu bilinmektedir. Bu sayının 48,0 milyonunu ülkesinde yerinden edilmiş kişiler, 26,6 milyonunu ise mülteci ve ülkesinden dışarıda yerinden edilmiş kişiler, 4,4 milyonunu da sığınmacılar oluşturmaktadır (UNHCR, 2021).

Mülteci çalışmaları, insan haklarının en önemli konu alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü mültecilik insanın vatandaşı olduğu ülkeyi zulüm tehdidi sebebiyle terk etmesi sonucu tüm

¹ Doktora Öğr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD, esma.altindis@gmail.com, 0000-0001-6054-6329

haklarını yitirdiği ve korunmaya ihtiyaç duyduğu bir duruma işaret etmektedir. Bugün kabul gören ve temelleri 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne uzanan insan hakları anlayışına göre, herkesin sırf insan olmasından kaynaklanan, doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez birtakım hakları mevcuttur. Devletler, vatandaşı olsun ya da olmasın yönetimi altındaki herkes için bu hakları sağlamak, korumak ve hayata geçirmekle sorumludur. Mülteciler yalnızca hukuki bir statü olarak vatandaşlıklarını kaybetmekle kalmazlar aynı zamanda içinde doğdukları siyasi ve kültürel topluluğu ve bununla birlikte ulusal kimliği yitirme tehlikesi ile de karşılaşır. Başka bir ülkenin hukuki korumasından faydalanabilmek için sığınma talebinde bulunan kişiler için bu durum travmatik bir süreçte işaret etmektedir. İnsan hakları anlayışını temsil eden en temel belge olarak ifade edilen 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde belirtildiği gibi herkesin sığınma arama ve başka ülkelerin korumasından yararlanma hakkı bulunmaktadır (Soykan, 2015:4).

İnsan değeri ve değerlerini önde tutmayan devlet politikaları, giderek artan şiddet olayları ve savaşlar sonucunda kendi yurdunu terk eden insanların sayısı gün geçtikçe çoğalmaktadır. Yaşadıkları insan hakkı ihlalleri sebebiyle göç etmek durumunda kalan kişiler, göç yollarında ve yerleştikleri ülkelerde farklı konularda insan hakları ihlalleri ile karşılaşmaktadır. Örneğin, Suriye'de başlayan iç savaştan sonra ülkelerini terk etmek zorunda kalan sığınmacıların büyük bir kısmı, Avrupa'ya geçmeye çalışırken karşılaştıkları insanlık dışı yaklaşımlar (elektrikli tel çitler, soyulma, şiddet, denizde toplu boğulmalar) ve bununla birlikte sığındıkları ülkelerde terörle anılma, dilencilik, ucuz işgücü olarak görülme, sağlık, eğitim ve barınma olanaklarından yararlanamama gibi büyük insan hakları ihlalleri ile karşılaşmaktadırlar (Güneş, 2019: 86).

İnsan haklarını ve sosyal adaleti temel ilke olarak benimseyen sosyal hizmet; birey, aile, grup, topluluk ve toplumların iyilik halini artırmak amacıyla sosyal değişime ve gelişime, insan ilişkilerindeki problemleri çözmeye, bireylerin, aile, grup ve toplumların güçlenmesine ve özgürleşmesine katkı sağlayan bir meslek olarak ifade edilmektedir (Tuncay, 2013:147). Ayrıca toplumda adil bir sosyal yapının oluşması için çalışmayı ve bununla birlikte insan onur ve haysiyetinin korunarak kişilere koruma, değişim, gelişim ve iyileşme fırsatları sunmayı amaçlayan sosyal hizmetin, her insanın değerli olduğu fikrini benimsemiş bir insan hakları mesleği olarak tanımlandığı da bilinmektedir (Zengin ve Altındağ, 2016:182). Bu nedenle insan hakkı ihlallerine uğrayan mülteciler sosyal hizmetin öncelikli hedef gruplarından biri olarak kabul edilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları (Tuncay, 2013) ise birey, aile, grup, topluluk ve toplum düzeyinde var olan sorunların çözümü ve insanların başa çıkma kapasitelerinin geliştirilmesi için psikososyal işlevselliği sağlama, onarma, koruma ve geliştirme; sosyal değişimi ve gelişimi destekleme; sosyal politika ve programların bireylerin gereksinimlerini karşılama hedefiyle planlanma ve uygulama gerçekleştirme yönünde sosyal hizmete dair kuramsal temellerden faydalanarak mesleğe özgü yöntem ve tekniklerle uygulama yapan meslek elemanlarıdır (s. 147).

Savaş, terör ve çatışmaların bitmek bilmediği günümüz dünyasında hümanist ve evrensel hukuka, bütün insanlığın mirası ortak değer ve uygulamalara herkesin gereksinim duyabilir. Bundan dolayı bu alanda çalışan meslek elemanlarının da bu bakış açısını benimsemeleri önem arz etmektedir (Buz, 2008:14). Çoğunlukla kendi vatanlarında hak ihlaline uğramış, ülkesinin korumasından yararlanamayan mültecilerin, sığınıp yerleştikleri ülkede yaşadıkları sorunların çözümü, gereksinimlerinin karşılanması ve yaşadıkları hak ihlallerinin önüne geçilmesi günümüz sosyal hizmet uzmanlarının dâhil olması gereken güncel sorun alanlarından biri olmuştur. Bu çalışma ile amaçlanan; mültecilerin yerleştikleri ülkelerde yaşadıkları hak ihlallerinin ve karşılaştıkları sorunların yasal mevzuatlar çerçevesinde tartışılarak sosyal hizmet uzmanlarının bu konudaki görev ve sorumluluklarının ortaya koyulmasıdır.

1. Yasal Mevzuatlarda Mültecilere İlişkin Haklar

Uluslararası insan hakları hukukunun temeli olarak kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde sosyal hizmetin ilgi alanı olan sığınmacı ve mültecilere de yer verilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra yayınlanan bu belge, insanlığın bütün üyelerinin temel özgürlüklerine ve onuruna saygıyı amaçlamaktadır (Aygün ve Kaya, 2016: 96). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. Maddesinde şu ifadeler yer verilmektedir:

“Herkes, zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma hakkından yararlanma hakkına sahiptir. Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ülkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz” (Ife, 2017: 281).

Uluslararası hukuk bakımından mülteciler konusundaki ilk yasal zemin ise 1951 tarihli “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi” ve bunun ardından hazırlanan 1967 Protokolü ile

düzenlenmiştir (Erdoğan, 2018: 43-44). Mülteci kavramı 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde şu şekilde tanımlanmıştır:

“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya mevcut korku yüzünden yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve söz konusu hadiseler neticesinde daha önce mutadan ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen veya mevcut korkuya binaen dönmek istemeyen her şahsa mülteci denilmiştir” (Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme, 2).

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ile 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol bir insan hakkı olarak sığınmanın evrenselleştirildiği en önemli yasal mevzuatlardandır. İnsanların temel hak ve özgürlükleri ile birlikte can güvenlikleri kendi devletlerinin sorumluluğu altındadır. Fakat mülteciler için durum bu şekilde seyretmemektedir. Çünkü mülteciler menşe ülkelerindeki iç savaş, dışarıdan saldırı, terör ya da işgal olayları nedeniyle ülkesinin korumasından yararlanamamaktadır ve bu kişiler güvenlikleri için başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunma hakkına sahiptirler. Bu noktada uluslararası koruma devreye girerek, yerinden olmuş kişilerin yalnızca bedensel güvenliğini sağlamak değil aynı zamanda kişilere insan onuruna yakışır bir şekilde yaşam sürdürebilmesi için gereken ortamı hazırlamaktadır (Akıncı vd. 2016:78). Günümüz dünyasının önemli sorunlarından biri haline gelen çeşitli sebeplerle yerinden edilmiş ve/veya olmuş insanların başka ülkelerin koruması altına girmek istemesi ve o ülkeye yerleştikten sonra meydana gelen değişimler ve yaşanan problemler hem mülteci, göçmen gruplarını hem de o ülkenin kendi yurttaşlarını ilgilendiren çok boyutlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası hukuk çerçevesinde mülteci ve sığınmacılar için derlenen haklar Altınışik ve Yıldırım (2002) tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

1. Düşünce, ifade ve toplantı hakkı,
2. Alıkonma (gözaltı)ya karşı himaye,
3. Adil yargılanma hakkı,
4. Seyahat özgürlüğü,
5. Çalışma hakkı,
6. Irk ayrımcılığına karşı mültecileri koruyan standartlar,
7. Mültecilerin zulüm riski olan yere geri gönderilmelerine karşı korunma hakları.”

Tablo 1: Mültecilerin Korunmasına İlişkin Önemli Haklar

-Ayrımcılık yapılmaması	-Keyfi tutuklanmaya, gözetim altında bulundurulmaya maruz bırakılmama hakkı
-Yaşama hakkı -Özgürlük hakkı -Kişi güvenliği hakkı	-Özel hayat, aile ve ev konusunda keyfi müdahaleye maruz bırakılmama hakkı
-Sığınma talebinde bulunma hakkı -Sığınma olanağından faydalanma hakkı	-Zulüm riski olan ülkeye geri gönderilmeme ilkesi
-İşkence, insani olmayan, onur zedeleyici ceza ya da muameleye uğramama hakkı	-Eğitim hakkı
-Kölelik altında bulundurulmama hakkı	-Ülke sınırları içinde hareket özgürlüğü
-Kanun önünde bir şahıs olarak tanınma hakkı	-Sosyal güvenlik hakkı (eğitim hakkı, beslenme hakkı, giyim hakkı, barınma hakkı, sağlık hakkı)
-Düşünce özgürlüğü -Din ve vicdan özgürlüğü	-Toplumun sosyo-kültürel yaşamına katılım sağlama hakkı

(Kaynak: Kalabalık, 2009:81)

2. Mültecilerin Yaşadıkları Sorunlar

Sığınmacılar ve mülteciler hem göç sürecinde hem de yerleştikleri ülkelerde yaşamlarını kurarken ekonomik, barınma, sağlık, eğitim ve sosyokültürel uyum gibi pek çok sorunla karşılaşır (Şimşek, 2017:12). Mülteciler, ülkelerinden ayrılma nedenleri ne olursa olsun veya gittikleri yerde hangi tepki ile

karşılaşırlarsa karşılaşırlar, yer değiştirmenin niteliğine bağlı olarak (göçün şekli, yapıldığı zaman, göçmenlerin cinsiyet durumları, yaşları, göç edilen yerin koşulları vb.) çeşitli derecelerde de olsa uyum problemleri yaşarlar. Göç edenler bedensel ve ruhsal sorunlar ile ekonomik ve kültürel sorunlarla karşılaşır. Yeni bir dil öğrenmede güçlük çekme, başka bir kültüre ve farklı bir hayata uyum sağlamada güçlüklerle karşılaşabilmektedirler. Mültecilerin göç edilen ülkeye yerleşebilmelerindeki ve uyum sağlamalarındaki başarı ya da başarısızlıkları, o ülkedeki hükümet yetkilileri ve toplumun gösterdiği tutuma, göç ile ilgili politikalara, göç edenlere yönelik barınma ve destek programlarına, mültecilerin beden ve ruh sağlıklarına ilişkin iyileştirmelere bağlıdır (Kılıçaslan, 2016:275-276). Göçmenlerin ve mültecilerin sosyal sorunlara ilişkin olarak özellikle aile içi şiddet, barınma sorunu, işsizlik, çocuk ihmali ve istismarı, çocuk suçluluğu, madde bağımlılığı, dilencilik, eğitime entegre olamama, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları önde gelmektedir (Kılıçaslan, 2016:277).

Bu açıdan bakıldığında sığınmacıların sosyokültürel, ekonomik ve sağlık ile ilgili zorluklarla mücadele ettiği görülmektedir. Çoğu sığınmacı, beden ile ruh sağlığını olumsuz bir biçimde etkileyecek göçten önce, göç sırasında ve göç sonrasında farklı travmalara maruz kalmaktadır. Göç öncesi risk etmenleri; göç edenlerin menşe ülkelerindeki ekonomik durumunun kötü olması, meslek ve eğitim durumunun yetersiz olması, siyasi sorunlar, sosyal desteğin yitilmesi şeklinde ifade edilebilir. Bununla birlikte birçok mülteci ve sığınmacı, ülkesinden ayrılmadan önce tecavüz, işkence, savaş, cinayet, aile üyelerinden birinin kaybı ve fiziksel şiddete uğrama gibi travmatik durumları yaşamakta yahut tanık olmaktadır. Göç sırasında karşılaşılan muhtemel riskler ise güvensiz yollar, kamplarda yaşam, gelecek ile ilgili belirsizlik, aileden kopma gibi durumlardır (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013:12). Göç sonrasında ise sığınılan ülkeye kabul edilmeme durumu, kimlik belgesi sorunu ve buna bağlı olarak gelişen kamudan eğitim, sağlık, sosyal yardım gibi çeşitli hizmetlerden yararlanamama sorunları baş göstermektedir (Aslan ve Güngör, 2019:16-25). Çalışma hakkı elde edememe, işsizlik, sosyal statü kaybı, aile ve sosyal destek yitimi, geride bırakılan aile üyeleri ile ilgili endişeler, dil bilmezlik, kültürel uyum zorlukları mültecileri olumsuz etkileyen diğer risk etmenlerindedir (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013:12).

Kendi başlarına günlük yaşamlarını idame ettirmekte güçlük çeken mültecilerin karşılaştıkları sorunları Buz (2008); eğitim sorunları, psikososyal sorunlar, dil öğrenememe, sağlık ile ilgili sorunlar, sosyal uyum sorunları, yerel halk ile sosyal ilişki kurmada güçlük ve ekonomik sorunlar olarak ifade etmektedir. Bu sorunlara kişinin evinden ayrılıp ülkesini terk etmek zorunda kalarak farklı bir ülkeye sığınması, yanında maddi birikimini getirememesi, ülkesinde sahip olduğu hak ve statü kaybı ile aile, akraba, komşu gibi sosyal ilişki ağlarının yitimi de eklendiğinde mülteciler için gündelik hayatın çok zor geçtiği söylenebilir (Buz, 2008: 4). Mültecilerin yaşadıkları sorunlar genel olarak çalışma hayatı, eğitim problemleri, sağlık problemleri ve topluma uyum sağlayamama olarak sınıflandırılabilir.

- **Çalışma Hayatı:** Mültecilerin özellikle kayıt dışı çalışmaları maddi sıkıntı yaşamalarına sebep olmaktadır. Hem kayıt dışı mültecinin yasalardan faydalanamaması hem de kayıtlı olduğu halde yasal olarak herhangi bir yerde çalışamamaları beraberinde bu durumun istismarını getirmektedir. Yasalar işverene maddi sorumluluklar yüklemekte ve işyerinin %10'unu aşmamak şartıyla mülteci çalıştırmasına müsaade etmektedir. Bunlardan dolayı mültecilerin birçoğunun yasal olarak çalışmadığı için yasadışı bir şekilde kötü şartlar altında ve ücret ayrımcılığına maruz kalarak çalıştığı bilinmektedir (Türk, 2016:150). Mültecilerin çoğunlukla kayıt dışı olarak istihdam edilmeleri, kötü koşullarda çalıştırılmaları ve bu nedenle temel insan haklarına erişememeleri söz konusudur. Kötü çalışma koşulları, iş yükünün fazla olması, uzun süreli çalışma saatleri ve çoğunlukla sığınılan ülkenin vatandaşlarından çok daha az ücrete tabi olma ve sosyal güvenceye sahip olmama gibi sorunlarla karşılaşan mülteciler geldikleri yeni düzen içerisinde aynı zamanda yoksul olmaktadır (Ulutaş, 2011; Dağdelen, 2011; Karadağ, 2018:491).
- **Eğitim:** Bütün insanların eğitim hakkına sahip olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 24. Maddesi'nde belirtilmiştir. Asgari düzeyde ilköğretim seviyesi eğitim, herkes için zorunlu tutulmuştur. Bu nedenle eğitim, özellikle ilk ve temel öğrenim kademelerinde ücretsiz verilmelidir. Özellikle mülteci çocukların yeni geldikleri ülkedeki eğitimle ilgili fiziksel ve sosyal problemler, yerleşecekleri yerin netlik kazanamamış olması, uzun süre bir yerde kalamama belirsizliği gibi durumlar eğitimlerinde aksamalara neden olurken bazı çocuk mülteciler ne kendi ülkelerinde ne de yerleştikleri ülkede eğitime dâhil olmaktadır. Bütün ülke vatandaşlarıyla birlikte mülteci çocuklar da eğitime dâhil edilmeli, ihtiyaçları giderilmeli ve geleceğe hazırlanmalıdır. Özellikle kendi ülkesinden ayrılarak başka bir ülkeye sığınan, yardım ve destek bekleyen mülteci çocuklarının eğitim ve öğretimi konusu göç literatüründe önemli bir yere sahiptir. Mülteci çocukların; eğitim alma sürecinde aile desteğindeki eksiklikler, çocukların dil bilmezliği, kendi ülkelerinde hiç eğitim görmemeleri veya gördükleri eğitimin yeterli olmaması, okul ortamı, öğretmenlerin/yöneticilerin tutum ve davranışlarından dolayı farklı sorunlar yaşadıkları bilinmektedir (Şeker ve Aslan, 2015:94-95). Mülteci çocukların, kötü barınma koşulları, yetersiz sağlık

durumları, anksiyete, güvensizlik duyma, depresyon, post-travmatik stres bozukluğu yaşayan dezavantajlı gruplar oldukları eğitim sürecinde dikkate alınmalıdır (Şeker ve Aslan 2015:98).

- **Sağlık:** Sağlık hakkı, ulusal ve uluslararası yasal zemin ile teminat altına alınmış temel insan haklarından biri olarak kabul edilmektedir. Sağlıklı yaşam bir vatandaşlık hakkı olmaktan çok insan olmak ile ilgili bir haktır. Devlet ister yerli vatandaş ister mülteci olsun imkânları doğrultusunda kişilere sağlık hizmeti sunmakla yükümlüdür. Mültecilerin yaşadıkları sağlık sorunları arasında; yetersiz beslenme, çocuklarda büyüme ve gelişme gerilikleri, ishal, sıtma vb. bulaşıcı hastalıklar, fiziksel şiddet, cinsel istismar, HIV ya da AIDS gibi cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, plansız gebelikler, riskli gebelikler, düşükler, doğum sorunları, kronik hastalıklar, depresyon, anksiyete, uyku bozuklukları ve travma sonrası stres bozukluğu başta olmak üzere çeşitli ruhsal sorunlar ön plana çıkmaktadır (Karadağ ve Altıntaş, 2010: 56).
- **Toplumsal Uyum Sorunu:** Tüm insanlara açık bir istihdam alanı, hakkaniyeti ölçü tutan bir ücretlendirme, barınma ve konut ihtiyacının makul fiyatlarla karşılanması, eğitim ve sağlık gibi öncelikli kamu hizmetlerinin yeterli bir şekilde sağlanması, mültecilerin haklarının hukuki bir zeminde garanti altına alınması, yerli halk ile karşılıklı iletişim ve sosyal ilişkilerin sağlanması, iletişim sorunlarını aşabilmek amacıyla dil bilmezliğe yönelik çözümler üretilmesi toplumsal uyum sürecinin önemli bileşenlerini oluşturmaktadır (Karasu, 2016:999). Mültecilerin yaşadıkları önemli sorunlardan biri de yerel halk ile aralarında uyum probleminin olması ve sosyal ilişki kurmakta karşılaştıkları zorluklardır. Mültecilerin sosyal uyumu yukarıda bahsedilen sağlık, ekonomik, çalışma hayatı, eğitim ve dil ile ilgili sorunların çözülmesi ile gerçekleşecek sancılı bir süreçtir (Nasirova, 2014: 32).

Bütün bu sorunların çözümüne yönelik arayışlar konusunda yapılacak çalışmalar, mültecilerin temel gereksinimlerinin tespit edilip karşılanmasına, topluma uyumunu sağlamaya, bekleme sürecinin olabildiğince sağlıklı bir şekilde atlatılmasına ve günlük yaşamını sürdürebilmesine odaklanmalıdır. Bu süreçte barınma olanakları, dil öğrenimi, meslek eğitimi, sosyal etkinlikler, kendine yardım grupları oluşturulması, sağlık hizmetleri, gelir sağlayıcı imkânlar, aynı mülteci gruptan yardımcı meslek elemanlarının yetiştirilmesi, tercümanlık hizmetleri, danışmanlık hizmetleri, aile bütünlüğünün bozulmaması için güdülen politikalar çerçevesinde aile üyelerinin gelmesine müsaade edilmesi gibi çok geniş bir çerçevede sunulması beklenen büyük bir hizmet ağı yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle bir sistemin uygulanabilmesi için ise sorunlara hukuksal, siyasal ve sosyal anlamda tüm boyutlarıyla bakılmalıdır (Kılıçaslan, 2016: 277-278). Bu noktada sistemin işlemlerini sağlayacak olan gerçekleşecek hizmetlerin uygulayıcıları olarak sosyal hizmet uzmanları karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları yasal mevzuatlar çerçevesinde mültecilerin sahip oldukları temel hakları elde edebilmeleri için gerekli kaynakları harekete geçirerek planladıkları hizmetleri gerçekleştirirler.

3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mültecilere Yönelik Görev Ve Sorumlulukları

Ülkelerin sığınma sistemine ilişkin yapılanmada insan hakları temel alınarak toplumsal boyutun düzenlenmesi ve hassas gruplar öncelikli olmak üzere sığınma sürecinin insan onuru ve haysiyetine yakışır bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Düzenlenmesi gereken bu toplumsal boyutta; mültecilerin temel ihtiyaçlarının belirlenmesi, bu ihtiyaçları karşılayacak kaynakların artırılması, tüm politika ve hizmetlerde mültecilerin katılımının desteklenmesi, hassas grupların ihmal edilmemesi gibi birçok faaliyet bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin haklar perspektifi doğrultusunda gerçekleştirilmesi çok önemlidir (Kılıçaslan, 2016: 275).

Hak temelli bir yaklaşımı öncüleyen sosyal hizmet mesleği ve disiplini yalnızca dezavantajlı gruplara dönük birtakım koruyucu uygulamalarla değil, sosyal dışlanmanın tüm biçimlerine dair kendine özgü kavramları ve uygulamaları geliştirmektedir. Bu kavram ve uygulamaların bazıları şu şekilde ifade edilmektedir (Akbaş, 2019: 51):

- Ayrımcılık karşıtı uygulama
- Irkçılık karşıtı uygulama
- Baskı karşıtı uygulama
- Çeşitlilik
- Kültürel yetkinlik
- Kültürler arası iletişim
- Çokkültürcü uygulama

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu çeşitliliği savunarak sosyal hizmetin tanımını şöyle revize etmiştir:

“Sosyal hizmet; sosyal değişim ve kalkınmayı, sosyal kaynaşmayı, insanların güçlendirilmesi ve özgürleşmesine aracılık eden uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplindir. Sosyal

adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve çeşitliliğe saygı sosyal hizmet için temeldir. Sosyal hizmetin, sosyal bilimlerin ve beşeri bilimlerin kurumlarına ve yerel bilgiye dayanmak suretiyle sosyal hizmet, yaşamdaki güçlükleri işaret etmek ve iyilik halini geliştirmek üzere insanları ve yapıları bir araya getirir” (Akbaş, 2019: 53).

Sosyal hizmet yalnızca çeşitliliğe saygı gösterip farklılıkları kabul etmekle kalmaz aynı zamanda aktif ve eyleme dönük bir yaklaşımla bu farklı gruplarla çalışmaya yönelik bilgi, beceri ve değer temelini geliştirmek için çabalar (Özgür, 2010:92). Sosyal hizmet müdahalenin merkezine öteki ile birlikte barış içinde yaşama imkânını yerleştiren bir meslek ve disiplindir. Özellikle göç olgusu ile birlikte şekillenen mültecilik konusu sosyal hizmetin çeşitliliğe, kültürel çoğulculuğa önem veren ve ayrımcılığa karşı çıkan tutumunu daha da kuvvetlendirmiştir (Akbaş, 2019: 53-54). Mültecilere karşı ayrımcılık gibi sosyal dışlanmaya sebebiyet verecek tutumların önüne geçilmesi sosyal hizmet uzmanlarının etkin bir rol oynamasını gerektirmektedir. Ayrıca çalışma, sağlık, eğitim ve topluma uyum sağlama konularında mültecilerin temel insan haklarına erişebilmeleri için büyük bir sorumluluk yüklenmelidir.

Sosyal hizmet uzmanlarının görev ve sorumluluklarından önce devletlerin politik alandaki uygulamalarını değerlendirmek gerekmektedir. Öncelikle mültecilere ilişkin konuların temel muhatabı olarak devletin sorumlu olduğu alanların belirlenmesi önemlidir. Özellikle insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi ülkelerin mültecilere ilişkin politikaları ile mümkündür. Dünyadaki mülteci nüfusuna yönelik üç temel prensipte çalışmalar yürütülmektedir (Buz, 2003):

1. Gönüllü olarak vatanlarına dönme prensibi: Her zaman çoğunlukla tercih edilen prensip olmasına rağmen, gerçekleşmesi zor bir çözüm olarak görülür. Temelde, kişilerin kendi ülkelerindeki hayat şartları iyi olduğunda, ülkelerini terk etmeyecekleri düşüncesinden hareketle, ülkede baskı oluşturan koşulların kalkması halinde insanların ülkelerine dönecekleri öngörülmektedir. Ancak göç edilen ülkedeki şartların değişmesi çok kökten değişikliklerin olmasını gerektirir ki bu da çoğu zaman çok zor bir şekilde gerçekleşir.

2. Yerel yerleşim çözümü: Mültecilerin yerleştikleri ülkede kendi kendilerine yetebilecek hale gelmesini sağlayacak düzenlemelerdir. Ev sahibi olan ülkelerin, kendi vatandaşlarına sağladıkları kolaylıkların mültecilere de sağlanması için teşvik edildikleri bilinmektedir.

3. Başka (üçüncü) ülkelere yerleştirme: Toplumsal uyumun gerçekleşmediği durumlarda başka bir ülkeye yerleştirme anlamına gelmektedir. Türkiye’yi değerlendirdiğimizde ülkemiz hukuku gereği sığınmacıların, üçüncü ülkeye yerleştirilmek için ülkemizde bekledikleri bilinmektedir.

Mültecilerin kabul aldığı ülkelerde yaşamlarını sürdürebilmeleri için birtakım zorlukların üstesinden gelmeleri gerekmektedir. Bu güçlüklerle baş etme noktasında Sosyal hizmet uzmanının mültecilerin fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik problemlerini çözmek, müracaatçılara yol göstermek için danışmanlık yapmak, bilgilendirme, savunuculuk, güçlendirme, kaynaklar ile bir araya getirme, topluma uyum sağlamasına yardımcı olma gibi farklı görevleri bulunmaktadır (Artan ve Arıcı, 2017: 1-2). Sosyal hizmet uzmanları, mülteci bireyleri güçlendirme sürecinde kişi ve ailelerinin sorun çözme kapasitelerini artırarak toplumsal hayata uyumlarını sağlamaları için çalışmayı temel bir görev olarak edinmiştir. Başka bir ifadeyle mültecilerin diğer kişiler ile sosyal ilişkiler kurabilmesi ve güçlü yönlerini fark edebilmesi noktasında sosyal hizmet müdahaleleriyle onlara destek olmalıdır (Kaçaner, 2019: 25-26). Sosyal hizmet mesleği mülteci ve sığınmacılarla çalışırken mikro, mezo ve makro olarak üç farklı ölçekte değerlendirme yapar. Mikro boyutta sosyal hizmet müdahalesi bireylerin katılımcı davranışlarının artırılmasını, beceri kazandırılarak kendine yeterli bir hale getirilmesini içermektedir. Mezo boyutta sosyal hizmet müdahalesi ise grup çalışmaları yardımı ile kolektif sorun çözme becerilerinin geliştirilmesi, duygusal ve davranışsal tepkilerde iyileştirme, örgüt kültürünün aktarılması hedefi ile gerçekleştirilmektedir. Makro ölçekli müdahalede başta sağlık, barınma, beslenme, çalışma ve eğitim gibi temel insan hakkı olmak üzere farklı alanlarda var olan ama karşılanamayan ihtiyaçların ortaya koyulabilmesi için: i- araştırmalar yapmak; ii- bu sorun alanlarında politikalar yapılması için çalışmak; iii- müracaatçılar için toplum örgütlenmesi oluşturmak, toplumu aydınlatmak; iv- mülteciler ile yerel toplumu bütünleştirme faaliyetleri planlamak; v- müracaatçılar adına savunuculuk yapmak gerekmektedir (Artan ve Arıcı, 2017: 1-2). Tüm bu bilgilerin ışığında sosyal hizmet uzmanlarının mültecilere yönelik öne çıkan görev ve sorumluluk alanlarını güçlendirme, savunuculuk, toplumsal uyum ve bütünleşme sağlama olarak sınıflandırabiliriz.

Güçlendirme: Dışlanma ve etiketlenme riski olan ve göç sürecinde çeşitli sorunlarla mücadele eden mültecilerle çalışmada güçlendirme oldukça önemli bir konuma sahiptir. Güçlendirme göçmen, mülteci ya da sığınmacıların aile grup ve toplum içindeki baş etme ve uyum becerilerini arttırmaya yönelik bir müdahale yöntemidir (Artan ve Arıcı, 2017: 1). Güçlendirme kendini farklı etki alanlarında göstermektedir:

- **“Kişisel/bireysel:** Güçlendirmenin konusu bireylerin kendi hayatları ve yaşam koşulları üzerinde kontrol sahibi olmaları adına farklı yollarla bireylere yardımcı olmaktır.
- **Aile, grup ya da ekip:** Bireylerin kendi hayatı üzerinde kontrol sahibi olmak için kendi kendilerine yardım etmesi anlamına gelen güçlendirmenin bir de kolektif bir yönü bulunmaktadır. Bu durum işbirliğine dayalı güç ile de bağlantılandırılabilir.
- **Toplum/Topluluk:** Kolay olmamasına rağmen tüm topluluklara kendi yaşamları ve sosyal çevreleri üzerinde kontrol sahibi olmaları adına yardım etmek mümkündür (Thompson, 2016:44).

Müracaatçıları güçlendirirken sosyal hizmet uzmanı farklı güç kaynaklarına başvurmaktadır. Bunlar; sağlık, iş, konut ve eğitim gibi kaynaklara nasıl ve nereden ulaşılacağı hususunda bilgiye sahip olma, yerleşilen ülkenin sivil, politik ve hukuki sistemlerinden haberdar olma, sosyal sistemlerle başa çıkmada işe yarayacak tutum ve davranışlar, müracaatçıların hem kendi gruplarında hem de yerel toplumun içinde yer alan arkadaş-komşu vs. gibi sosyal çevre konusunda iletişim ağları inşa etmelerine katkı sunacak destek sistemlerine vakıf olma şeklinde ifade edilebilir (Buz, 2002: 61). Güçlendirme müdahalesinde müracaatçı ve uzman işbirliğine dayalı olarak hareket eder. Bireyin ve çevrenin güç kaynakları harekete geçirilerek mültecilerin sorunlarla baş etme kapasitesi sosyal hizmet uzmanı tarafından artırılmaya çalışılır.

Savunuculuk: Sosyal hizmet uzmanlarının en mühim rol ve görevlerinden biri savunuculuktur. Savunuculuk, insan haklarını ve bireylerin gereksinim duyduğu kaynakları kullanmasından alıkoyan engelleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte tek bir kişi için hizmetlerin sağlanmasının yanında bir grup insanın veya toplumun bir kısmı adına mevzuatta değişiklikler yapabilmek için mücadele etmeyi içermektedir. Sosyal eylemlere temel oluşturmak üzere inceleme ve anket yapmak, kurumlar arası bilgi verici toplantılar düzenleyerek ve yayın faaliyetlerinde bulunarak yasa yapıcıları etkileyip var olan uygulamaları değiştirmeye çalışmak mülteci savunuculuğunda müdahale yöntemi olarak kullanılmaktadır. Savunuculuk rolünü ve görevini üstlenen sosyal hizmet uzmanı, müracaatçısı için sözcülük yapmalıdır (Akbaş, 2019:93-94). Savunuculuk; müracaatçıları doğrudan temsil etme, savunma, kişi veya toplumlara müdahalede bulunma, onları güçlendirmek için sahip oldukları hakları araştırma eylemini ifade etmektedir. Sosyal hizmet uzmanları savunuculuk yaparken konuyla ilgili yasal düzenlemeleri bilmeli ve toplumdaki grupları harekete geçirmelidir (Buz, 2002: 64). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları, sığınmacıların haklarını savunabilmelidir. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının haklarını koruyabilmek için onun ihtiyaç duyduğu toplumsal ve ekonomik kaynakları elde edebilmesi adına savunuculuk yapmalıdır (Akbaş, 2019:94).

Toplumsal Uyum ve Bütünleşme Sağlama: Toplumsal uyum kavramı ilgili literatürde genel olarak *“ortak değerler ve yurttaşlık kültürü, sosyal düzen ve sosyal kontrol, sosyal dayanışma ve refah düzeyi farklılıkları, sosyal ağlar ve sosyal sermaye, bölgesel aidiyetlik ve kimlik unsurları”* ile açıklanmaktadır. Uyum süreci, birden fazla ölçütün dikkate alındığı, farklı kurum ve kuruluşların ortaklığı ile aktif bir biçimde yürütülmesi gereken bütüncül bir yaklaşım ile değerlendirilmelidir. Başarılı bir uyum sürecinin oluşmasında sosyoekonomik düzenlemeler, sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, istihdam olanakları sağlanması ve sağlıklı barınma alanları oluşturulması çok önemlidir (Yıldırım vd. 2017: 112). Mülteci bireyleri bu kaynaklarla buluşturmak sosyal hizmet uzmanlarının görevlerinden biridir. Bu kaynaklara ulaşım, mültecilerin yerleştikleri topluma uyum sağlama noktasında kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Uyum ve bütünleşme süreci ile ifade edilmek istenen; hem farklı kültürel yapıya sahip toplumlar arasında kültürel etkileşimin ve diyalogun sağlandığı hem de sonradan yerleşen toplumun kendi öz kimliklerini kullanabildiği ortak bir yaşam alanıdır. Farklı kültüre sahip insanların birlikte yaşama amacının ve düşüncesinin hayata geçirilmesi için; i- kültürel çeşitliliğin bir değer ve zenginlik olarak görülmesi; ii- toplumdaki önyargının olabildiğince önlenmesi/yıkılması; iii- yerel ve göçmen gruplar arasında karşılıklı iyi niyeti var edip sürdürülebilir; ve iv- olumlu tavır takınabilmenin önemsenmesi bununla beraber her toplum üyesinin de kendi toplumuna olan aidiyetini kaybetmeden sürdürülebilirliği gerekir (Türker, 2013:3). Toplumlara mültecilere yönelik ön yargıları nedeniyle mültecilerin geldikleri topluma kabulü zorlaşmaktadır. Bu anlamda sosyal hizmet uzmanları kültürel çeşitliliğin bir fırsat olarak görülmesini sağlamalı, mültecileri ve toplumu bütünleştirme çalışmaları yapmalı, mülteci grupları ile yerel halkı bir araya getirici etkinlikler planlamalı ve ev sahibi toplumu mültecilerle ilgili her türlü yanlış bilgi için aydınlatmalı ve bilgilendirmelidirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada yerinden/yurdundan edilmiş kişilerin sayısı giderek artmaktadır. Bu kişiler kendi ülkesinin korumasından yararlanamayan ve başka ülkelere sığınanlardır. İnsan hakları konusunda temel belge olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine (1948) göre; herkesin, zulüm karşısında başka ülkelere sığınma hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle varlığı tehdit altında olan kişilerin başka ülkelere sığınma

hakki temel insan haklarından biridir. Sığınmacıların, mülteci olarak kabul edildikleri ülkelerde karşılaştığı birçok sorun ve hak ihlali söz konusudur. Bunların başında bedensel ve ruhsal sağlık sorunları, çalışma hayatına katılamama, çalışma koşullarının yetersizliği, dil bilmezlik, eğitim sistemine entegre olamama, ayrımcılık, yerel toplumda kabul görmeme, topluma uyum sağlayamama gelmektedir. Bu noktada bütün bu sorunlarla mücadele eden mülteciler dezavantajlı bir grup olarak nitelendirilmektedir. Bir insan hakları mesleği olan sosyal hizmet, mülteci sorunları ve haklarına karşı duyarlı bir anlayışa sahiptir. Sosyal hizmet uzmanlarının toplumdaki diğer dezavantajlı gruplara olduğu gibi mültecilere yönelik bir takım görev ve sorumlulukları vardır. Bu çalışmada sosyal hizmet uzmanlarının mültecilere yönelik olarak üzerinde durulan görev ve sorumlulukları; güçlendirme, savunuculuk, toplumsal uyum ve bütünleşme sağlama olarak belirlenmiştir. Sosyal hizmet uzmanları, çeşitli güç kaynaklarını kullanıp müracaatçısını güçlendirirken; müracaatçısı ya da müracaatçı grubu adına sözcülük yaparak, haklarını savunmalıdır. Bununla birlikte müracaatçıların toplumsal anlamda eğitim, sağlık, ekonomi, kültür alanlarında uyum sağlayabilmesi için bilgilendirici ve aydınlatıcı faaliyetler planlamalı ve hayata geçirmelidir. Mültecilerin toplumda aktif olarak yer alması ve yerel toplum ile bütünleşmesi yolunda düzenlenecek organizasyonları planlayabilmelidir.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, E. (2019). *Kuramsal ve Uygulama Boyutları İle Türkiye’de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmet*. (Der. Filiz Göktuna Yaylacı). London: Transnational Press London, E-Kitap.
- Akıncı, B., Nergiz, A., ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Altınışik, Ç. ve Yıldırım, M. Ş. (2002). *Mülteci Haklarının Korunması*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.
- Artan, T. ve Arıcı, A. (2017). İstanbul’da Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 1-21.
- Aslan, G. G., Güngör, F. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar: İstanbul Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches*, 11(18), 1602-1632.
- Aygün, M., ve Kaya, C. (2016). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 87-142.
- Buz, S. (2002). *Türkiye’deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Buz, S. (2003). Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış. *Aile ve Toplum*, 2(6).
- Buz, S. (2008). Türkiye’deki Sığınmacıların Sosyal Profili. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10 (4), 1-14.
- Demirbaş, H. Ve Bekaroğlu, E. (2013). Evden Uzakta Olmak: Sığınmacıların/Mültecilerin Psikolojik Sorunları Ve Alınacak Önlemler. *Kriz Dergisi*, 21 (1-2-3), 11-24.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye’deki Suriyeliler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, V. (2019). *İnsan Hakları Bağlamında Göç ve Mülteciler*, İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi.
- Ife, J. (2017). *İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Hak Temelli Bir Uygulamaya Doğru*, Çev. Ali Değirmenci vd., Ankara: Nika Yayınevi.
- Kaçaner, G. (2019). *Mültecilere Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karşılaştıkları Sorunlar: İstanbul Örneği*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kalabalık, H. (2009). *İnsan Hakları Hukuku*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Karadağ, A. K. (2018). Göç, Yoksulluk ve İnsan Hakları. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 485-498.

- Karadağ, Ö. ve Altıntaş, K.H. (2010). Mülteciler ve Sağlık. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(1), 55-62.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 995-1014.
- Kılıçaslan, S. C. (2016). Sosyal Hizmet ve Öteki/Disiplinlerarası Yaklaşım. (Ed. Pınar Akkuş- Özgür Başpınar Aktütün), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> Erişim Tarihi: 13.06.2022
- Nasirova, A. (2014). *Şartlı Mültecilerin Yerel Halka Yönelik Görüşleri: Afyonkarahisar Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özgür, Ö. (2010). Çokkültürcü Sosyal Hizmet: Eleştirel Bir Bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21 (2) , 89-104.
- Soykan, C. (2015). Mültecilik ve İnsan Hakları. *Kontrast*, (45), 4-7.
- Şeker, D. B. ve Aslan, Z. (2015). Eğitim Sürecinde Mülteci Çocuklar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi / Journal of Theoretical Educational Science*, 8(1), 86-105.
- Şimşek, D. (2017). Göç politikaları ve insan güvenliği: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği. *Toplum ve Bilim*, (170), 11-26.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. (Çev: Ahmet Ege vd.). Ankara: Nika Yayınları.
- Tuncay, T. (2013). Yaşam Sonu Bakımda Sosyal Hizmet Uzmanının Rollerini. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (24), 145-153.
- Türk, G. D. (2016). Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, (25), 145-157.
- Türker, D. (2013). Balkan ve Rumeli Göçmenlerinde Sosyo-Psikolojik Bütünleşme Analizi. http://www.academia.edu/9009564/Balkan_ve_Rumeli_Göçmenlerinde_Sosyo-Psikolojik_Bütünleşme_Analizi adresinden alındı Erişim Tarihi: 07.11.2018
- UNHRC, 2021 Raporu <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> Erişim Tarihi: 12.03.2022.
- Yıldırım, S., İslamoğlu, E., ve İyem, C. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. *Bilgi*, 107-126.
- Zengin, O. Ve Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (1), 179-190.